

REPRODUCCIÓ PRIMÀRIA DE LA LLENGUA I SISTEMA ESCOLAR AL CARXE, UN ENCLAVAMENT CATALANOPARLANT EN UNA REGIÓ CASTELLANOPARLANT (MURCIA)

Brauli Montoya,
Universitat d'Alacant

1. Introducció a la comarca

La comarca anomenada *el Carxe* és un conjunt de caserius i llogarets que parlen català en un extrem de la regió castellanoparlant de Múrcia. Aquesta comarca no posseeix cap sentit d'unitat cultural o lingüística. La seua unitat és només reconeguda pels estudiosos de la llengua i la cultura catalanes. Així, la majoria dels habitants del Carxe no són conscients de constituir una zona unitària des del punt de vista lingüístic. Ells només saben que parlen la llengua del País Valencià veí. Aquesta zona té una extensió d'uns 300 km² i una població d'uns sis-cents habitants, tal com podem veure a la taula 1.

Taula 1. Habitants del Carxe segons el cens of 2005

Municipis de Múrcia	Habitants totals	Nuclis de població inclosos en cada municipi	Habitants de cada llogaret
Iecla (<i>Yecla</i>)	33.553	el Raspai	129
Jumella (<i>Jumilla</i>)	24.188	l'Alberquilla	18
		la Canyada del Trigo	158
		la Torre del Rico	80
		la Sarsa	28
Favanella (<i>Abanilla</i>)	6.265	la Canyada de l'Alenya	152
		el Collado dels Gabriels	40
		l'Ombria de la Sarsa	23
		Total	628

El català, a través de la seua varietat valenciana, penetra dins la regió de Múrcia. Però el Carxe no és un illot lingüístic perquè posseeix una continuïtat territorial amb la zona catalanoparlant valenciana. Tanmateix, sí que hi ha una frontera sociopolítica entre el Carxe i el País Valencià, i és que mentre el català és cooficial amb el castellà entre els valencians, els habitants del Carxe només coneixen com a oficial el castellà. Ara bé, aquesta frontera no frena les relacions laborals i econòmiques entre ambdues àrees, que giren a l'entorn de la vila valenciana del Pinós (6.688 habitants), la qual exerceix com a nucli de comunicacions de la zona (figura 1).

Figura 1. Aproximació a la penetració del català dins la Regió de Murcia pel sud-oest del País Valencià

El Carxe va romandre deshabitat fins a mitjan del segle XIX, moment en què és poblat des de les terres valencianes veïnes. Des de llavors el Carxe esdevé un enclavament lingüístic perquè els colonitzadors eren catalanoparlants que s'havien establert en una regió castellanoparlant. La raó d'aquest assentament rau en l'expansió agrària protagonitzada des de la comarca valenciana del Vinalopó Mitjà (i, sobretot, de la vila del Pinós), que va acabar endinsant-se en la regió murciana. Tanmateix, aquest període va durar només sis o set decennis (fins a 1950), ja que durant la segona meitat del segle XX té lloc un procés de despoblació de caràcter rural, a causa del qual la major part dels descendents dels primers colonitzadors retornen al Vinalopó Mitjà, on alguns municipis han viscut una industrialització. A partir d'aquest moment, la població comença a reduir-se, com podem veure a la figura 2.

Figura 2. Evolució de la població del Carxe

El gràfic de barres mostra increments creixents fins el decenni dels anys quaranta. Durant els cinquanta i els seixanta la població roman estancada al voltant dels 2.000 habitants, però des de llavors assistim a una caiguda constant que sembla haver-se aturat avui dia en els sis centenars d'habitants.

A la taula 2 podem apreciar els increments i decreixements exactes d'aquest període, els primers duren fins a 1950, i els segons a partir d'aquest any i, especialment, entre 1970 i 1981.

Taula 2. Evolució dels habitants del Carxe entre els censos de 1888 i 2005

1888	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1981	1991	2005
838	1.280	1.701	1.761	1.780	2.108	2.113	2.074	1.566	865	694	628
+442		+60		+328		-39		-701		-66	

La tendència decreixent ha minvat el darrer període (1991-2005) amb només 66 persones menys. Nogensmenys, aquest és el resultat de l'establiment de turistes residencials (els qui compren cases a la zona per a viure-hi tot l'any). Aquesta nova població és composta per un 23% d'estrangers (principalment britànics), que s'han anat instal·lant la darrera dècada a la recerca d'una vida tranquil·la i assolellada. Així, els nadius són només 485 persones, que han esdevingut minoritaris en alguns dels caserius més petits.

La taula 3 ens mostra els diferents percentatges d'estrangers en cada nucli de població. Són majoria a l'Alberquilla i el Collado dels Gabriels, però als nuclis principals, com ara el Raspai, la Canyada del Trigo i la Canyada de l'Alenya.

Taula 3. Distribució dels habitants del Carxe entre nadius i estrangers (2005)

Municipis	Nuclis de població	Habitants	Nadius	Estrangers
Iecla (<i>Yecla</i>)	el Raspai	129	104	25 (19%)
Jumella (<i>Jumilla</i>)	l'Alberquilla	18	6	12 (67%)
	la Canyada del Trigo	158	132	26 (16%)
	la Torre del Rico	80	54	26 (33%)
	la Sarsa	28	24	4 (14%)
Favanella (<i>Abanilla</i>)	la Canyada de l'Alenya	152	136	16 (11%)
	el Collado dels Gabriels	40	13	27 (68%)
	l'Ombria de la Sarsa	23	16	7 (30%)
Total		628	485	143 (23%)

2. L'interès sociolingüístic previ

El primer que va traçar un mapa amb una entrada del català en la regió castellanoparlant de Múrcia va ser el filòleg Pere Barnils (1919), però qui primer va parlar sobre aquest territori i en va destacar l'interès lingüístic va ser Manuel Sanchis Guarner (1950), qui, més tard visitaria la zona amb el fi de delimitar-hi la frontera lingüística entre el català i el castellà (Sanchis Guarner 1973). Per aquesta època, la *Gran Enciclopèdia Catalana* (1969-1980) va incloure un article titulat "El Carxe" en què informava d'una nova zona catalanoparlant desconeguda fins al moment.¹ D'aleshores ençà, els excursionistes i curiosos dels Països Catalans –i, a voltes, els mitjans de comunicació de València i Barcelona– no han deixat d'acudir-hi i l'àrea ha arribat a ser relativament ben coneguda, especialment entre la gent amb interessos catalanistes.² En aquest context, han començat a aparèixer estudis de diferents menes, sobretot els dedicats als trets dialectològics de la comarca (Montoya 1982, 1989, 2002; Reñé 2005; Beltran 2008), als seus topònims (Limorti 2008; Limorti, Quintana & Azorin 1995), o a la seua literatura de tradició oral (Quintana 1996; Limorti & Quintana 1998); sempre des del punt de vista dels estudiosos de la llengua catalana. Però també trobem altres perspectives més generals, que comparen el Carxe amb els enclavaments gallecs (Quintana 1991) or que inclouen el Carxe en el context dels enclavaments lingüístics espanyols (Gargallo 2000). Fins i tot, ha estat publicat un llibre des de la perspectiva murciana de la zona per un mestre rural jubilat que hi va treballar (Jareño 1993).

Això no obstant, encara hi ha poques aproximacions sociolingüístiques dedicades al Carxe, la majoria de les quals centren la seva atenció en l'aspecte educatiu (Alejandro *et al.* 1985; Limorti 1998; Navarro Fernández 2005; Escudero 2005, 2009) i només una s'ha dedicat a la reivindicació dels drets lingüístics dels autòctons com una minoria radicada a Múrcia (Navarro Sánchez 2006). Sobre la base d'aquests estudis i d'una tesi doctoral encara en procés,³ la present contribució té com a objectiu oferir l'estat de la qüestió centrat en dos aspectes: el de la reproducció primària de la llengua i el del sistema escolar. A la vista de les recerques en què aquests treballs -donats a conèixer durant un període de 25 anys- es fonamenten, podem agrupar les dades en tres diferents etapes: la primera es refereix a 1985, la segona, a 1998, i la tercera, a 2005-2010. Però

¹ Podeu trobar més detalls sobre la "descoberta" del Carxe en Ròdenas (1997: 77-81) i Quintana (2001).

² Pel que fa als textos divulgatius sobre el tema, vegeu Alberola (1995), Mayans & Montés (1994), Mayans (1996) i Moltó (2005). També es pot trobar una àmplia gamma de pàgines d'internet sota la denominació "el Carxe", però aquestes últimes no sempre contenen dades certes.

³ Consuelo Escudero: "*Identidad cultural y actitudes lingüísticas en la frontera catalano-castellana de las provincias de Alicante y Murcia. Estudio sociolingüístico de la zona de El Carxe (Murcia)*" (Universiteit Antwerpen / Universitat d'Alacant).

només la primera i (en els anys 80) i l'última (en els anys 2000) ofereixen dades comparables. La primera enquesta (Alejandre *et al.* 1985) es basava en una mostra de 52 persones, que corresponien a un 6% de la població de 1981 (865 habitants), i l'última és el resultat de reunir 31 entrevistats procedents de dos treballs diferents (Navarro Fernández 2005: 4 persones; Escudero 2005, 2009, 2010 i la tesi en curs: 27 persones), que també correspon a un 6% de la població nativa, ara de 2005 (485 habitants).⁴ A més a més, la recerca de Navarro Fernández (2005) inclou una mostra curta de 8 estrangers residents, principalment britànics (també un 6% dels 143 estrangers que viuen al Carxe). Encara que els dos treballs bàsics (el d'Alejandre *et al.* i el d'Escudero) van utilitzar qüestionaris tancats i l'altre (el de Navarro Fernández), va fer ús d'entrevistes obertes, ambdós es centraven en la reproducció primària de la llengua i el sistema escolar. Altres aspectes sociolingüístics que van ser tractats en cadascun d'aquests treballs van ser els usos, les actituds i les representacions sobre el català parlat al Carxe.

La distribució dels 52 subjectes dels anys 80 entre les variables independents (sense la de classe social atès que tothom és pagès) és la que es pot veure a la taula 4.

Taula 4. Distribució dels 52 subjectes de l'enquesta de 1985

Sexes		Grups d'edat		
Homes	Dones	Abans dels 35 anys	Entre els 35 i els 65	Més de 65
25	27	21	18	13

Els resultats mostren que el català era la llengua de la llar d'un 75%. Si entràvem en els diferents grups d'edat, hi podem observar diferències grosses: els més vells solien parlar el català en un 100% dels casos, el grup intermedi ho feia en un 68% (el 86% de les dones i només 50% dels homes, cosa que ens permetria calcular un aproximadament 30% de parelles lingüísticament mixtes), i els més joves, en un 63%. Logicament, la transmissió del català a la descendència decreixia: els subjectes que havien tingut fills els havien pujat en català en un 63% dels casos, i aquells que ja tenien néts deien que només un 38% d'ells havien estat educats en català. És evident que el català patia la interrupció de la transmissió familiar del català (*abrupt transmission failure* en termes de Dorian 1989).

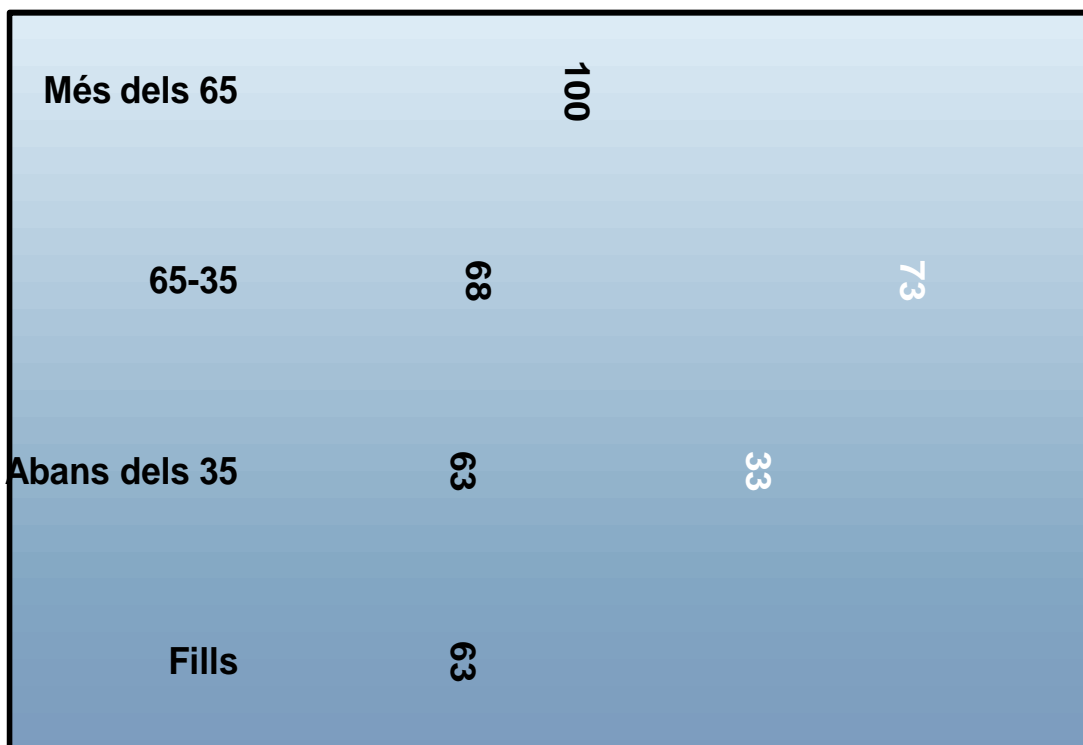
La qüestió de la llengua utilitzada amb amics i col·legues de feina estava estretament relacionada amb la de l'ús familiar. Els resultats mostraven una davallada en aquests usos ja que els més vells, que parlaven català exclusivament en un 86% o ambdues llengües, la resta fins al 100%; els d'edat mitjana, que baixaven a un 72% (ambdues llengües, un 14% i només castellà, el restant 14%), i els més joves, que baixaven bruscament fins a un 33% d'ús exclusiu del català, i la resta d'usos es distribuïen equitativament entre aquells que usaven ambdues llengües i els qui usaven el castellà exclusivament.

Si comparem la situació lingüística de la generació major, que sempre o gairebé sempre usava el català (el 100% a casa i el 86% amb amics i col·legues), amb les situacions dels altres dos grups (el 68% a casa i el 72% amb amics a l'edat intermèdia i, respectivament, el 63% a casa i el 33% entre la gent jove), podem estar temptats de pensar a primera

⁴ Aquesta escassa població del Carxe ha comportat inevitablement que alguns subjectes foren entrevistats dues voltes per diferents investigadors; en aquests casos només els hem inclòs una volta en la nostra compilació. I si mirem les llistes de subjectes dels treballs de dialectologia, també hi trobem més repeticions. Això vol dir que algunes persones d'aquesta comarca són autèntics especialistes a respondre qüestionaris.

vista que les dues últimes generacions són les “culpables” de perdre el català. Tanmateix, el punt de partida de la substitució lingüística al Carxe ha de ser atribuïda a la gent de més edat, perquè ells han donat lloc a la primera interrupció en la transmissió del català a la generació següent (aquells que parlaven català a casa un 32% menys que els seus predecessors). Si afegim a aquestes dades els percentatges de transmissió del català als fills (63%) i als néts (38%), podem adonar-nos, a més a més, que la tendència començada pels més vells ha estat seguida pels seus descendents (vegeu la figura 3).

Figura 3. Ús exclusiu del català entre les diferents generacions

En aquell moment hi havia quatre escoles d'Educació Primària (fins als 14 anys d'edat) on assistien 103 alumnes, a càrrec dels quals hi havia cinc mestres. Aquesta escola seguia el sistema general espanyol en què l'única llengua vehicular (i que s'estudiava com a assignatura) era el castellà. D'acord amb *Alejandro et al.* (1985), el 77% d'aquests alumnes sabia parlar català (que habien rebut dels seus pares o havien après dels seus amics i companys) i era bilingüe amb el castellà. La resta, el 23%, era monolingüe en castellà. Entre la població en general, la possibilitat d'introduir el català com una assignatura més (igual que al País Valencià veí) era considerat positiu pel 78%; tanmateix, la majoria dels mestres (quatre de cinc), que eren procedents de terres castellaneres i havien estat enviats pel Ministeri d'Educació, radicat a Madrid, no sols consideraven aquesta assignatura indesitjable sinó que, a més, feien burla de la llengua catalana.⁵

El cas de l'església era semblant al de l'escola. Cap dels capellans que solien visitar una volta a la setmana les cinc petites ermites de la zona realitzava els oficis religiosos en

⁵ En aquesta època (anys 80) un assessor educatiu de la comarca veïna del Vinalopó Mitjà va fer un intent d'introduir el català però va fracassar davant la manca de col·laboració de les autoritats valencianes i murcianeres, que, per a anar bé, haurien d'haver establert alguna mena d'acord (Quintana 1991: 60).

català ni sabia parlar la llengua de la majoria dels seus feligresos (tots ells procedien de les zones castellanoparlants de Múrcia i Granada). De la mostra interrogada, la preferència pel català a l'església es reduïa a un 46%, el 19% era indiferent i el 35%, contrari. Segons sembla, els autòctons del Carxe no s'allunyaven en això dels seus veïns valencians, que tenen el catalan pràcticament absent de les seues celebracions religioses. En contrast amb aquesta absència, el catalan és present com a assignatura en el sistema educatiu valencià des de 1984, fet que devia ser tingut en compte pels habitants del Carxe quan eren preguntats pel catalan a l'escola, com hem vist al paràgraf anterior.

Una conseqüència lògica de la manca de presència d'una llengua en els dominis de la cultura, com hem verificat en els casos de l'escola i l'església, és la degeneració del seu concepte i el seu nom, tal com és típic en altres enclavaments (Quintana 1991), on la llengua pròpia és reduïda i referida com si fos una mena de *patois* o *broken language*.⁶ Això no obstant, la proximitat del Carxe a la resta del domini lingüístic català podria ser la raó que ha impedit que aquesta degeneració afecte la majoria dels individus. Així, la pregunta "Com anomenau la llengua que parleu?" va ser resposta en un sentit denigratori per només un 14% de la gent, que parlava d'una "mescla de valencià i castellà" o "*xapurraeo*". Davant d'això, un 60% contestà amb la forma normal per a designar el català al País Valencià, això és, *valencià*. Nogensmenys, és significatiu que la resta de la gent (26%) no sabés com respondre aquesta qüestió.

Íntimament lligat amb la valoració de la pròpia llengua, examinarem el tema de la identitat, que ens donarà pistes per a entendre les possibilitats de supervivència dels enclavaments lingüístics. La pregunta plantejava la hipòtesi de la segregació del Carxe de la Regió de Múrcia per a incloure-la al País Valencià. Les respostes favorables van quedar restringides a un 26% de la mostra, les indiferents eren lleugerament superiors, un 31%, però les opinions contràries al canvi administratiu (i polític) eren majoria: 43%. En suma, una gran part dels habitants del Carxe no eren favorables a una solució que els haguera facilitat la normalització de la seua pròpia llengua, almenys en el sistema educatiu. Hem de deduir que els carxers⁷ s'estimaven més continuar amb la seua identitat com a murcians (43%) paral·lelament al manteniment a la consideració d'ells mateixos com a valencianoparlants (60%).

L'estudi portat a terme durant els anys 90 (Limorti 1998) dóna compte de la reducció de l'alumnat simultàniament a la davallada demogràfica de la zona. Els centres escolars s'havien reduït a tres i els alumnes a 45; en canvi, els mestres havien crescut fins a sis, cosa que hem d'interpretar com una millora de l'educació. Malgrat això, l'augment dels docents no responia a un reconeixement dels drets lingüístics dels alumnes perquè el català continuava marginat del sistema educatiu. Mentrestant, cada volta eren més els alumnes monolingües en castellà: només un 62% eren bilingües, és a dir, tenien el català com a primera llengua (en els 80 eren un 77%, 15 punts més). L'estudi de Limorti tocava també el tema del nom de la llengua i el de la identitat política dels carxers, encara que aquesta autora ofería només dades qualitatives mitjançant afirmacions com les següents "Pel que fa a la denominació de la pròpia llengua, no tenen cap problema a dir que és valencià" (Limorti 1998: 261) o "En altres ocasions apareixen (...) denominacions com *xapurriaio* o bé diuen que no parlen ni valencià ni castellà sinó una

⁶ Battistella (2005: 128) anomena *broken language* els "*accents as contaminating, accents as confusing, and accents as a barrier to success*".

⁷ Per raons pràctiques, utilitzem aquest neologisme per a referir-nos als habitants del Carxe, els quals, en mancar-los una identitat comuna, no disposen de cap gentilici per a al·ludir a ells mateixos.

mescla de tots dos” (Limorti 1998: 261). Tanmateix, sembla que la majoria continuen denominant la llengua com a *valencià* i una minoria (“en ocasions”) continua percebent-la com una mescla sense qualitat. Respecte a la identitat, Limorti (1989: 260) says: “Els habitants de la comarca del Carxe no dubten (...) ells són murcians”, però afegeixen immediatament alguns dels apel·latius que reben dels seus veïns de les capitals municipals de les quals depenen: “*Los valencianos*”, “*Los Che*”. En resum, no podem dir que els carxers siguen realment acceptats com a murcians.

3. Els estudis sociolingüístics en curs

Finalment, arribem als estudis (encara en curs) elaborats durant el primer decenni dels anys 2000. Les variables independents continuen excloent la classe social perquè no trobem diferències d'aquesta mena a la zona objecte d'estudi. Així, els 39 individus entrevistats es distribueixen com es mostra a la taula 5.

Taula 5. Distribució dels 39 subjectes de les enquestes de 2005-2010

AUTÒCTONS: 31				
Sexes		Grups d'edat		
Homes	Dones	Fins a 17 (estudiants)	Entre 18 i 60	Més de 61
17	14	14	9	8
ESTRANGERS: 8				
4	4		6	2

Els 14 joves entrevistats gairebé completen l'univers dels estudiants autòctons perquè, durant l'any acadèmic de 2005/2006, quan eren obtingudes aquestes dades al Carxe, hi havia 15 estudiants, 2 eren alumnes de secundària que acudien a les capçaleres municipals, i la resta assistien a les dues úniques escoles que quedaven en la zona: la de la Canyada del Trigo, on acudien 7 deixebles, 2 d'ells quals eren estrangers, i a la Canyada de l'Alenya, on la totalitat dels 6 deixebles eren autòctons. 12 estudiants més (2 dels quals eren estrangers) anaven al Pinós, ja dins del País Valencià.⁸ En total, 27 estudiants, dels quals van ser entrevistats 14, que representaven un 52%.

Si comencem analitzant els resultats de coneixement del català, necessitem distingir entre diferents subgrups de la mostra que es representen a la taula 5. Els autòctons són, sens dubte, els més capacitats, amb un 77% que saben parlar-lo. Entre aquests, però, el coneixement dels estudiants baix a un 57%. Hem de recordar que el sistema educatiu murcià no inclou l'aprenentatge del català i, per tant, si els pares no el transmeten en l'ambient familiar, aquesta llengua disposa només de l'àmbit social per a ser apresada. Atès que la influència del País Valencià, a pesar del fet que el seu sistema escolar amb el català com una assignatura i, en una part de les línies escolars, com a vehicular també, no ha resultat totalment positiu a l'hora de fer els pares recuperar la transmissió del català, especialment en parelles mixtes, és comprensible que els carxers no hagin mostrat lleialtat envers la seua pròpia llengua.

Quant al coneixement del català entre els estrangers, és nul. Cap dels 8 entrevistats sabia parlar català; fins i tot el castellà, que estava més estès, presentava limitacions de

⁸ Els percentatges d'estudiants del Carxe que acudien a centres escolars del Pinós entre els cursos 1998-1999 i 2005-2006 era escàs (el 15% pertanyien a primària i el 30% a secundària), però aquests percentatges podrien ser superiors perquè alguns s'havien empadronat al Pinós per tal d'obtenir preferència en el moment de la matrícula.

comprensió en alguns. Així, van haver de ser entrevistats en anglès. Una dona jubilada explicava a la seua enquestadora el principal problema que havia trobat a Espanya:

- So there isn't any problem between Spaniards and the English people...
- No, the only problem I find is because it very difficult to learn Spanish and it will be so good to have a normal, lengthy conversation.

Una altra dona, ara de mitjana edat, tenia també dificultats per a parlar castellà als espanyols:

- We love Spain. We discovered *Canada del Trigo* and we love *Canada del Trigo*, so friendly... people are helpful, are friendly... They're lovely [...] *Mi mama*... she's got *amigos* [she tries to speak Spanish].
- How do you communicate with other people? Can you speak some Spanish?
- Yeah... and sign language... And then they told me how you say in Spanish. And I go to lessons... I find it very confusing, very confusing, but it's because Spanish is so direct!

La primera dona arribada al Carxe, una altra dona de mitjana edat, s'expressava així:

- When I came here, I didn't speak any Spanish at all, but (...) I wanted to learn so I found a teacher and... slowly, slowly, slowly I'm learning more. And for me, it's a challenge but there are other Brits, particular there on the coast, who've lived here for ten years and still can't speak more than, you know, ten words. (...). It's obviously difficult for me to come here to learn *Castellano* and *Valenciano*. It's twice hard. (...) For me, it's interesting to understand a little *Valenciano*. But (...) I wouldn't take lessons to learn *Valenciano* (...) I can understand some... Well, I speak a little French as well, and there are certain similarities with French. So, it's interesting. But, *Castellano* is a necessity. *Valenciano*, interesting; *Castellano*, necessary.

Un home ens mostrava la seua opinió sobre la introducció del català i altres llengües *petites* a l'escola. És interessant contrastar les actituds que es poden llegir en els apartats *a i b* amb la mantinguda per l'únic irlandès entrevistat (*c*):

a:

- Do you think it's a good idea studying also our regional languages as here *Valenciano* or, for instance, in Wales that they study Welsh?
- I don't know how useful that is, you know, Welsh, Scots... these small... are important locally... Spain needs one national language: *Castellano*. And I think if everyone can speak *Castellano* whichever part you come from, you can communicate.

b:

- Speaking Welsh... That's useless.
- ...you really think these languages are completely useless?
- Yes... Welsh, Scottish, Gaelic, *Valenciano*. (...) And if you look at the other small languages, yes, they should be kept, not to lose them, but as a useful language, it's only useful if it's in a big area.

c:

- Is gaelic your mother language?
- Yes
- Do you think we should study these languages [Irish and Catalan] and do a promotion about them?
- The languages of your own country, of your own area, should be studied... it's your history.
- And for instance, do you think it has to be an obligatory subject at school or it must be optional?
- Compulsory.

Els únics que són competents en castellà (*A*) –i també en català (*B*) si van a les escoles del Pinós– són els infants:

A:
 Which school do you go to?
 CHILD: Here.
 -To *Canyada del Trigo* school?
 CHILD: *Sí*.
 -And are you learning some Spanish?
 CHILD: *Sí*.
 -*Sí*? Are there any English children in the school? Studying in the school.
 - CHILD: *Sí*.
 -How many English children there are approximately?
 MOTHER: There are six that are going together.
 -[...] And with the Spanish ones? Do you speak English, Spanish...? What do you do?
 CHILD: Spanish.
 -So you're trying to learn some Spanish. How old are you?
 CHILD: Six... *Seis*.

B:
 They can speak perfectly both Spanish English and also Valencian. They're very clever, as far as I can see. (...) In *Pinoso*... one school which teaches in *Valenciano*. So they pick it up very easily, but it's quite similar to French I think.

A pesar d'això, una notícia apareguda a la premsa d'Alacant deia:

Los estudiantes británicos són los únicos que tienen problemas para integrarse en Alicante a causa de la barrera lingüística. El 13'5% de los alumnos extranjeros proceden del Reino Unido.

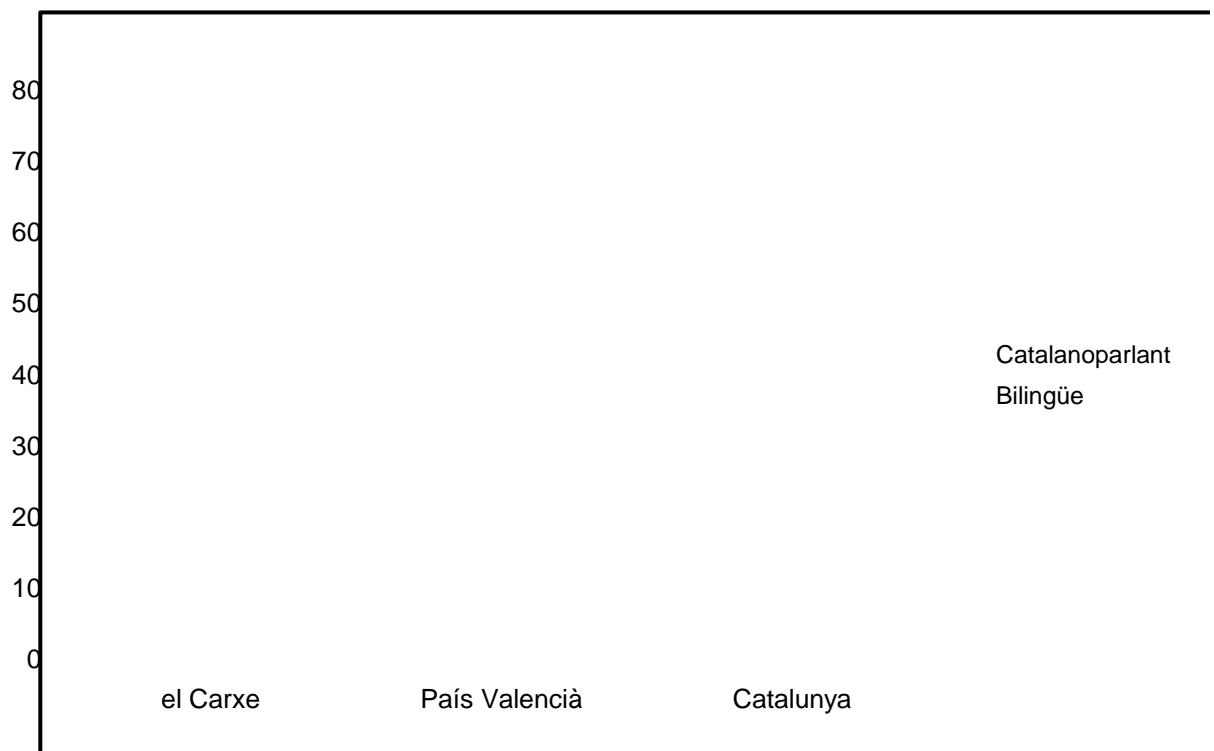
És evident que no podem esperar que els estrangers es comporten amb més interès per una llengua autòctona que els mateixos autòctons. En el cas del català al Carxe, els residents estrangers veuen no sols que el castellà és la llengua del sistema escolar sinó també que les actituds dels carxers s'hi mostren conformes. El qüestionari demanava als autòctons per tres opcions: a) si voldrien una escola bilingüe (amb el català i el castellà com a llengües vehiculars), b) si la voldrien amb el català com a assignatura només, i c) si s'estimaven continuar amb el sistema actual. La majoria que van ser interrogats (13 persones) optaren per no definir-se (potser era vista la qüestió com a polèmica?) i només 6 persones mostraren obertament les seues actituds: 1 per l'escola bilingüe, 2 pel català com a assignatura, i altres 2 per mantenir el sistema actual. Si entenem que la gent que no es defineix (7) és perquè prefereix no canviar, podríem afirmar que la majoria dels carxers opta pel manteniment. De manera semblant, quan la mateixa gent és interrogada per la possibilitat d'establiment d'un ús administratiu oficial del català, 8 trien una resposta negativa o es mostren indiferents i només 5 hi donen una resposta afirmativa.

Dins la mateixa tònica, descobrim que entre els qui posseeixen la capacitat lingüística de parlar en català, són una minoria els qui tenen consciència de pertànyer a una part d'un altre domini lingüístic que entra dins Múrcia o es consideren parlants preferents de català.⁹ Així, dels 13 que responen aquestes qüestions, que són els de major edat (entre els 32 i els 92, tots competents en català), només un 15% són conscients de pertànyer a una altra comunitat lingüística diferent a la castellana (la resta no responen) i tan sols el 46% s'identifiquen com a catalanoparlants preferents; la resta (54%) diu que se sent bilingüe catalano-castellà. Al País Valencià aquestes identitats lingüístiques són lleugerament les mateixes però invertint els percentatges: entre els competents en català,

⁹ Arribats en aquest punt, cal advertir que les preguntes adreçades als subjectes sempre demanaven pel valencià i per *valencianoparlants*, de la mateixa manera que es fa a totes les enquestes al País Valencià.

els ciutadans que es consideren ells mateixos catalanoparlants són un 55%, mentre que el 45% s'identifiquen com a bilingües. Més diferent és la situació a Catalunya, on els qui se senten catalanoparlants arriben al 67% i els qui es consideren bilingües es queden en un 33%.¹⁰ Aquests resultats encaixen amb la percepció general de la gent que l'adhesió a la llengua catalana és menor al Carxe que al País Valencià i que la més alta identificació amb el català es dona a Catalunya. Podem comparar aquestes diferències a la figura 4.

Figura 4. Identitats lingüístiques a les tres comunitats catalanoparlants en qüestió

Relacionada amb la identitat lingüística és la identitat local o regional, sobretot en el cas dels enclavaments, on els sentiments d'identitat poden confondre's entre els que provenen de la "comunitat oficial" i els que es basen en la comunitat matriu. La majoria dels entrevistats (els no estudiants, que eren els que responien aquesta qüestió) dona una resposta evasiva dient que ell són de la seva pròpia localitat (el llogaret on resideixen) i n'especifiquen el gentilici local. Només uns pocs subjectes trien una opció no local, sempre més "compromesa": 4 es consideren murcians (tres d'ells s'autoclassifiquen com a bilingües) i dos, valencians. Les paraules d'aquests dos partidaris de la identitat valenciana ens permeten conèixer més detalls sobre aquest problema entre els carxers:

Aquí som valencians però això no és d'Alacant sinó de Múrcia.

La gent s'identifica com a valenciana (...). Ha-hi un ditxo que se referix a quan la gent discuteix i uno li diu a l'atre: "Tu eres castellà" (...) Aixina, mosatros mos considerem valencians.

¹⁰ Aquests resultats els hem obtingut de l'enquesta d'opinió *La identidad nacional en España*. (Estudio 2667. Centro de Investigaciones Sociológicas. 2008).

Emperò, l'opinió dominant sembla la que els acosta a la comunitat política a la qual pertanyen. En aquest sentit, podem llegir aquest fragment d'un diàleg entre l'alcalde pedani d'una de les localitats majors (la Canyada del Trigo):

- Com se sent la gent?
- Murcians. La gent se sent murciana. No podem dir que no siguem murcians.
- La gent parla valencià però se sent murciana...
- Desde luego, mosatros sem murcians però no podem negar que parlem valencià.

El nom de la varietat que parlen és també íntimament lligada a la identitat local i regional. Les respostes dels subjectes al qüestionari superen les opcions previstes i la gent pensa que parla *xapurr(e)ao*, com hem vist en Limorti (1998); *una mescla*; *a mitges*; *panotxo*¹¹; *una cosa especial*, i el valencià del Pinós. Aquests són només alguns dels noms o paràfrasis més freqüents, assignats per dues o més persones. Els següents han estat pronunciats cadascun per una sola persona: *valencià*, *un dialecte* i *ni valencià ni castellà*. És sorprenent que la menys marcada de les respostes en altres treballs, la de *valencià*, hagi estat tan escassa. Aquesta involució és reafirmada al fragment següent, gairebé contradient l'entrevistador:

- Pa mi astò és un dialecte, perquè no és *valencià valencià*. Astò no és una llengua.

Evidentment, no és el mateix un dialecte que una llengua a l'hora de reclamar el dret a introduir-lo en el sistema escolar. I no és tampoc el mateix identificar-se com a murcians a Múrcia que fer-ho com a valencians a Múrcia; en el segon cas, se'n podria inferir una reivindicació. Així, la manca d'una identitat clara és la resposta més fàcil per a aquells que no volen canviar. Sembla que retornem a èpoques anteriors, quan els carxers s'autosituaven en una terra de ningú:

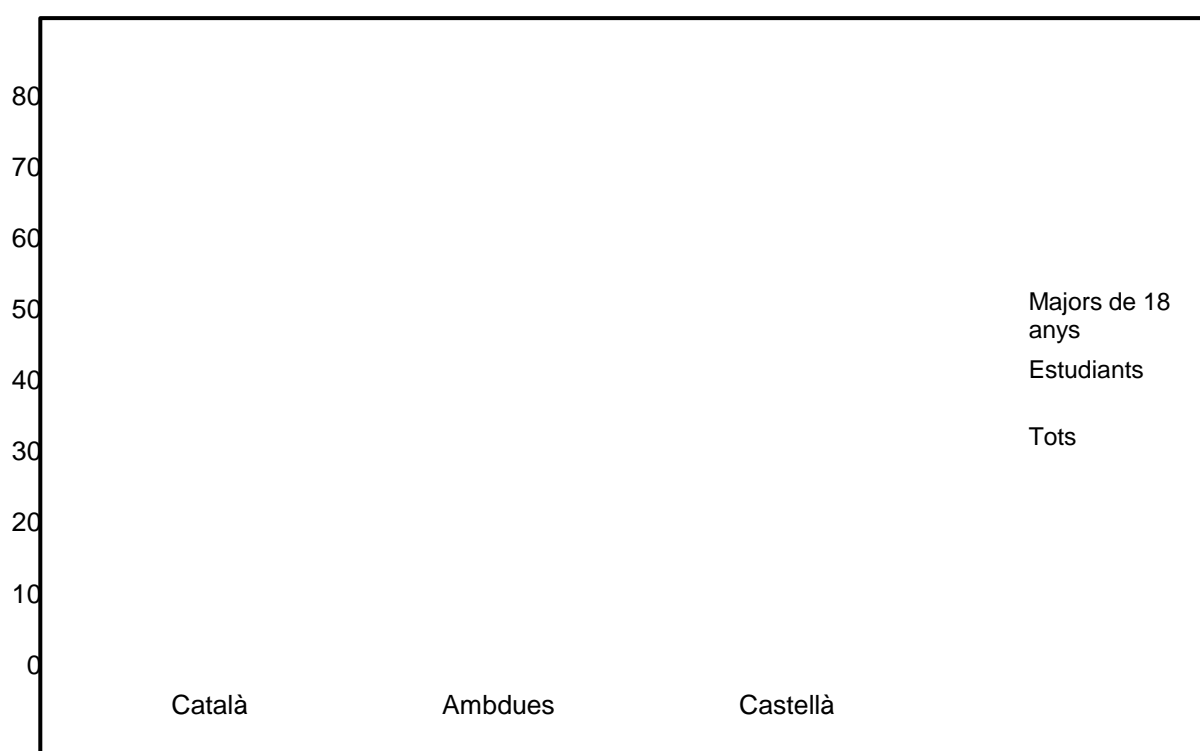
- Sem valencians i sem murcians. Sem valencians pero... (...) Ni sem valencians ni sem castellans. Aquí estem enrassats.¹²

Pel que fa a la transmissió del català, dels 31 autòctons, el 42% ha rebut el català, el 29% ambdues llengües (normalment, una del pare i l'altra de la mare) i el 29% ha rebut el castellà. Entre els majors de 18 anys (17 subjectes), els percentatges mostren una situació millor per al català: el 71% ha estat pujat en català, el 23% ha estat pujat en ambdues llengües, i el 6%, en castellà. Tanmateix, si agafem els estudiants, els percentatges per al català cauen estrepitosament: només el 7% ha rebut el català en exclusiva, el 36% ha rebut ambdues llengües, i el 57% ha rebut el castellà. Clarament, doncs, la reproducció primària del català està desapareixent d'aquest enclavament substituïda pel castellà (figure 5).

¹¹ El *panocho*, escrit en castellà, es refereix realment a una varietat elaborada literàriament del murcià i no a la varietat murciana del català, com algun subjecte suposa.

¹² Aquestes frases van ser dites per dues persones de localitats diferents al principi dels anys 80 en el transcurs d'una enquesta dialectològica (Montoya 1989: 58).

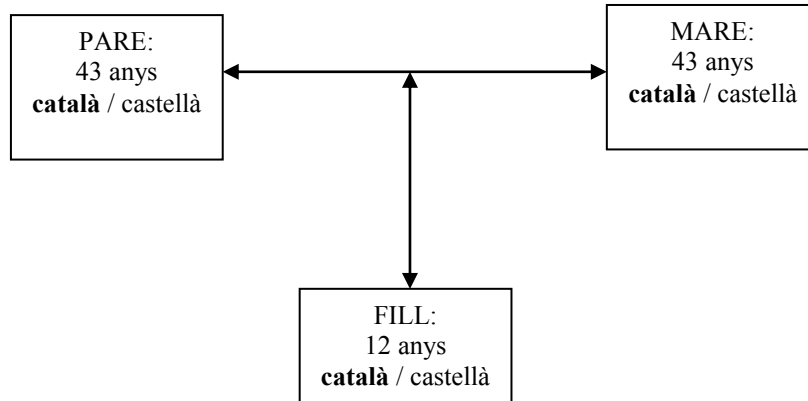
Figura 5. Reproducció primària del català

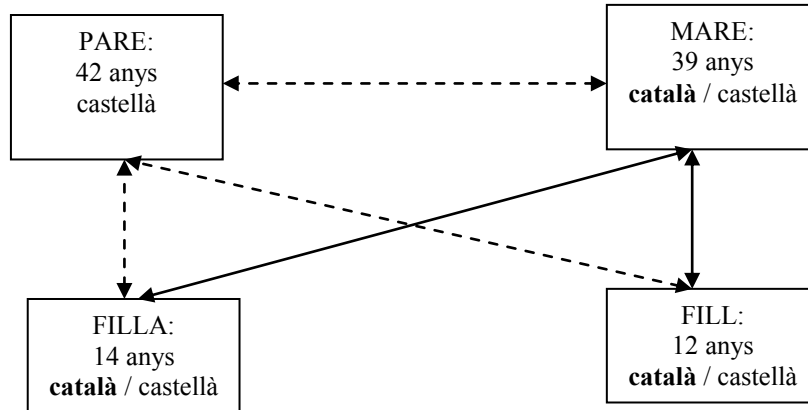
El qüestionari passat als estudiants demanava per la situació a les respectives famílies. El sistema tradicional, però ara el més inusual, consisteix en la reproducció del català entre els progenitors i d'aquests envers els fills (1). Avui la majoria de parelles són bilingües, és a dir, cada progenitor té com a pròpia una llengua diferent. A partir d'aquest context, hi ha dues possibilitats més generals: cada progenitor parla la seua llengua als descendents i l'intercanvi al si de la parella és en castellà (2), i ambdós progenitors parlen en castellà entre ells i també als fills (3). Aquest últim és el cas més freqüent, independentment de quina siga la llengua del pare i de la mare (3 i 4). Mostrem tot això a través d'uns diagrames arboris que esquematitzen les quatre situacions presentades.¹³

¹³ Prenem aquesta mena de diagrames de la representació antropològica del parentiu (e.g. Mira, 1974: 148) combinada amb la que fan servir Harding & Riley (1986: 84) per a explicar la transmissió lingüística. Les línies interrompudes signifiquen 'interrupció' de la transmissió del català (és a dir, la transmissió del castellà als fills i la comunicació al si de la parella). Les línies contínues representen la 'continuitat' en la transmissió del català amb els fills i entre la parella. Quan a dins d'un quadre s'especifiquen dues llengües, significa que la que figura a l'esquerra és la primera llengua i la que apareix a la dreta, la segona.

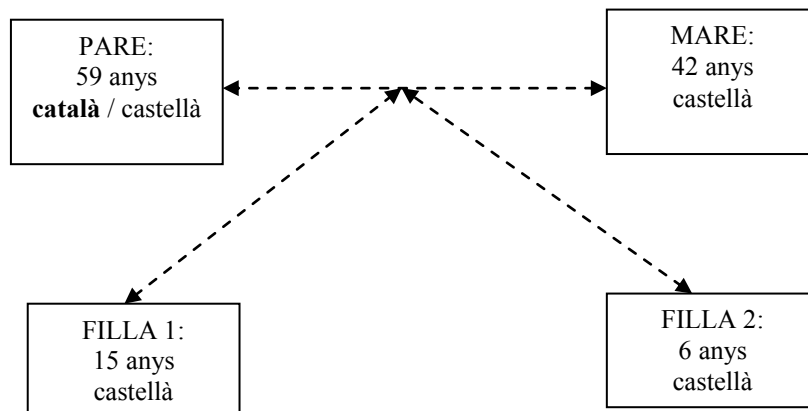
Arbre 1. Transmissió lingüística tradicional

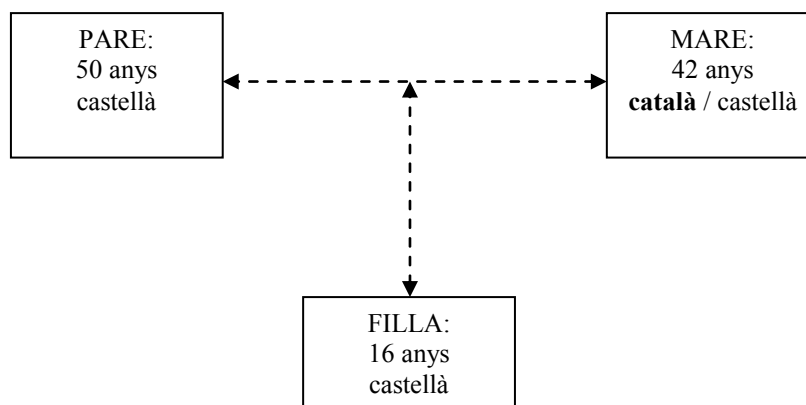
Arbre 2. Cada progenitor parla la seua pròpia llengua als fills i la parella es comunica en castellà

Arbre 3. Ambdós progenitors parlen castellà entre ells i als fills (pare catalanoparlant)

Arbre 4. Ambdós progenitors parlen castellà entre ells i als fills (mare catalanoparlant)

Els dos últims arbres (3 i 4) són també representatius de la reproducció lingüística dels autòctons no estudiants que han tingut descendència (12 persones) al si d'una parella lingüísticament mixta (4 persones) perquè tots ells han transmès el castellà a pesar de tenir el català com a primera llengua. La resta d'aquest grup d'edat major (7 persones), que fan part d'una parella catalanoparlant homogènia, han transmès el català.

La resta de les preguntes del qüestionari més complet demanaven per aspectes menors relacionats amb la supervivència del català. Tanmateix, no podem obviar aquests aspectes si volem tenir una idea comprensiva del procés de substitució a què assistim al Carxe. Per una banda, obtenim resultats positius per al català quan analitzem els usos externs a la família de la gent d'edat mitjana i major (entre 32 i 92 a l'estudi que examinem): el 85% usa el català amb els amics i el 69% l'usa quan va de compres a les localitats valencianes veïnes. Per una altra banda, els resultats negatius són els que apunten cap al futur: el 100% parla en castellà quan s'adreça a persones desconegudes, el 77% mira més la televisió en castellà que en català o només la mira en castellà, i, deixant a part aquells que "no saben o no contesten", el 64% pensa que el català ha retrocedit a la seua localitat.

4. Algunes conclusions provisionals

Per bé que aquesta recerca es troba encara en procés, podem concloure provisionalment els següents punts sobre l'enclavament que hem estudiat:

- 1) El Carxe és una zona catalanoparlant, sorgida dins una regió castellanoparlant, durant la mitjanja del segle XIX a partir d'una colonització agrícola, però no és descrita científicament parlant fins una centúria més tard.
- 2) La comarca coneix la seua màxima explosió demogràfica a mitjan del segle XX. Des dels anys 60 i al llarg dels 70, la zona comença a despoblar-se en benefici de la comarca valenciana veïna que havia generat la seua colonització un segle abans.
- 3) Actualment, el Carxe ha estat lleugerament repoblat amb estrangers, principalment britànics.
- 4) Els primers estudis importants sobre aquest enclavament lingüístic s'interessen per la parla popular, la toponímia i la literatura de tradició oral.

- 5) Des dels anys 80, apareix l'interès sociolingüístic i comencem a conèixer els usos i les actituds sobre la llengua catalana.
- 6) El darrer estudi sociolingüístic es troba encara en procés però podem avançar algunes de les principals tendències del català del Carxe:
 - a. El 77% dels autòctons saben parlar català, però entre els estudiants (fins els 17 anys), el percentatge baixa al 57%.
 - b. Ningú dels nous habitants estrangers no sap parlar català, ni tampoc el castellà el dominen tots.
 - c. El sistema educatiu del Carxe és el general espanyol, això és, el català no hi és inclòs; tanmateix, la majoria dels autòctons tampoc no hi vol introduir el català.
 - d. Els sentiments sobre la identitat lingüística i local dels carxers no promouen la recuperació del català.
 - e. Els noms assignats a la llengua pròpia del Carxe, que apunten a expressar mixtures lingüístiques i regionals, són els habituals dels enclavaments lingüístics.
 - f. La reproducció primària del català es troba en retrocés, principalment a causa de les parelles mixtes, que trien en major mesura el castellà sobre el català per a educar els seus fills.
 - g. En suma, el futur del català al Carxe no és esperançador si aquestes tendències observades no canvien o no es posa en marxa una hipotètica política lingüística afavoridora del català des del govern regional de la Regió de Múrcia.

Bibliografia

- ALBEROLA, Miquel (1995). "Astò se sent pinosero", *El Temps*, 2/10/95, pp. 38-41.
- ALEJANDRE, Mar *et al.* (1985). *Els Altiplans del Carxe (aproximació sociolingüística)*. [Treball inèdit].
- BARNILS, Pere (1919). "Els dialectes catalans", *Butlletí de Dialectologia Catalana*, 7, pp. 1-10.
- BATTISTELLA, Edwin L. (2005): *Bad language*, Oxford University Press.
- BELTRAN, Vicent (2008). *El parlar de les Valls del Vinalopó i del Carxe*, Petrer: Centre d'Estudis Locals del Vinalopó.
- DORIAN, Nancy (ed., 1989). *Investigating obsolescence. Studies in language contraction and death*, Cambridge: Cambridge University Press.
- ESCUADERO, Consuelo (2005). "L'école et l'avenir d'une langue menacée en contexte frontalier: le cas du catalan dans la Communauté autonome de Murcie". Chrystelle Burban (ed.), *L'école, instrument de sauvegarde des langues menacées?* Perpignan: Université de Perpignan / Presses universitaires de Perpignan, 2005, pp. 167-181.
- ESCUADERO, Consuelo (2009). "L'escola i el futur d'una llengua minoritària no oficial en un context fronterer: el cas del català al Carxe (Múrcia)". Hèctor Moret (ed.), *Llengües i fets, actituds i franges. Miscel·lània Artur Quintana i Font*, Calaceit: Associació Cultural del Matarranya / Institut d'Estudis del Baix Cinca, pp. 103-118.
- ESCUADERO, Consuelo (2010). "El català en la intersecció de fronteres (lingüístiques i polítiques): la Franja d'Aragó i el Carxe de Múrcia", *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 20, 383-401.
- GARGALLO, José Enrique (2000). "Recorrido por la diversidad lingüística de las tierras de España", Facultat de Filologia, Universitat de Barcelona [<http://www.ub.es/filhis/culturele/gargallo.html>].
- Gran Enciclopèdia Catalana*. Barcelona, 1968-1980.
- HARDING, Edith & Philip RILEY (1986). *The Bilingual Family. A Handbook for Parents*, Cambridge, Cambridge University Press.
- JAREÑO, Antonio-Mateo (1993). *Radiografía de los territorios murcianos de habla valenciana*, Murcia.
- LIMORTI, Ester (1998). "La situació sociolingüística a la comarca murciana del Carxe", *Actes de la Cinquena Trobada de Sociolingüistes Catalans*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, pp. 255-263.
- LIMORTI, Ester (2008). "Toponímia de frontera a les terres de Múrcia de parla valenciana", *Actes de la II Jornada d'Onomàstica. Oriola 2007*, València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, pp. 45-50.
- LIMORTI, Ester (2009). "Toponímia de frontera a l'antic terme de Mondòver i a les terres valencianes de Múrcia", dins H. Moret (ed., 2009). *Llengües i fets, actituds i franges. Miscel·lània de treballs etnològics, filològics i lingüístics oferts a Artur Quintana i Font*. Calaceit: Institut d'Estudis del Baix Cinca / Associació Cultural del Matarranya, pp. 227-240.
- LIMORTI, Ester & Artur QUINTANA (1998). *El Carxe. Recull de literatura popular valenciana de Múrcia*, Alacant: Institut de Cultura "Juan Gil-Albert".
- LIMORTI, Ester; Artur QUINTANA & David AZORÍN (1995). "Toponímia de la comarca del Carxe", *Actes del XIX Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica*, Fraga: Ajuntament de Fraga / Institut d'Estudis del Baix Cinca, pp. 84-96.

- MAYANS, Pere (1996). "El Carxe: la darrera terra de parla catalana", *Escola Catalana*, núm. 326, gener de 1996, pp. 37-38.
- MAYANS, Pere & Núria MONTÉS (1994). *Redescobrim els Països Catalans*, Barcelona: Oikos-tau.
- MIRA, Joan-Francesc (1974). *Un estudi d'antropologia social al País Valencià*, Barcelona, Edicions 62.
- MOLTÓ, Ezequiel (2005). "El valencià a terres murcianes. La comarca del Carxe s'interessa per una cultura que considera seua", *El País-Quadern*, núm. 326, 15-09-2005, pp. 1, 3.
- MONTOYA, Brauli (1982): "El repartiment lingüístic al Vinalopó Mitjà", *l'Espill*, 13/14, pp. 57-70.
- MONTOYA, Brauli (1989). *La interferència lingüística al sud valencià*, València: Generalitat Valenciana.
- MONTOYA, Brauli (2002). *La situació del català a València II. De València al Carxe i Guardamar*, Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Ajuntament de Manacor.
- NAVARRO FERNÁNDEZ, David (2005). *La llengua catalana entre València i Múrcia. El Carxe: la comarca catalanoparlant de múrcia* [treball inèdit].
- NAVARRO SÁNCHEZ, Ángel Custodio (2006). *Estatuto jurídico del patrimonio lingüístico de la cuenca del Segura*, José Manuel Pérez Fernández (ed.), *Estudios sobre el estatuto jurídico de las lenguas en España*, Barcelona: Atelier. Libros Jurídicos, pp. 473-500.
- QUINTANA, Artur (1991). "Die galicische und die katalanische *Franja*: ein Vergleich", U. Herrman & A. Schönberger (eds.), *Acten des 1. gemeinsamen Kolloquiums der deutschsprachigen Lusitanistik und Katalanistik*, Frankfurt am Main: Domus Editoria Europaea, pp. 47-72.
- QUINTANA, Artur (1996). *Textos catalans hodierns de Múrcia*, *Miscel·lània Germà Colon 5*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 229-258.
- QUINTANA, Artur (2001). "Don Manuel Sanchis Guarner i la descoberta del Carxe", Claus D. Pusch (Hrsg.), *Katalanisch in Geschichte und Gegenwart. Sprachwissenschaftliche Beiträge – Estudis de lingüística*, Tübingen: Stauffenburg Verlag, pp. 193-210.
- REÑÉ, Josep (2005). "Vocabulari del Carxe", *Estudis de dialectologia catalana*, VII, pp. 5-7.
- RÓDENAS, Antoni (1997). *D'Azorín i el país meu*, Alacant: Institut de Cultura "Juan Gil-Albert".
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1950). *Gramàtica valenciana* (a cura d'Antoni Ferrando, Barcelona: Alta Fulla, 1993).
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1973). "La frontera lingüística en les províncies d'Alacant i Múrcia", *Obra Completa-1. Per una caracterització valenciana*, pp. 183-211.